

ריבית: מבט מלמעלה א'

פסוקים

- **שמות כב: כד** – אם כסף תלנה את עמי את העני עמך לא תהיה לו פנשה לא תשימון עליו נפש:
- **ויקרא כה: לה-לח** – וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב נסי עמך: אל תקח מאתו נפש ומרבית ונראת מאלקיך נסי אחיך עמך: את כסףך לא תתן לו בנפשך ובמרבית לא תתן אקלה: אני ד' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ פנען להיות לכם לאלקים:
- **דברים כג: כ-כא** – לא תשיך לאחיה נפש כסף נפש אכל נפש כל דבר אשר ישך: לנכרי תשיך ולאחיה לא תשיך למען יברכה ד' אלקיך בכל משלח ידך על הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה:

ראשי פרקים

פרק איזהו נשך, ע"פ המאירי עם הוספות

- **ס: - דאורייתא ודרבנן**
  - ס: -סא. - איסורי תורה נגד נזק ממוני
  - סא: - אגדתא
  - סא: -סב: - רמות ריבית, ואלו צריכים להחזיר
  - סב: - הערמת ריבית
  - סג. - צד א' בריבית
  - סג: -סד. - הוזלה לתשלום מוקדם
  - סג: - סאה בסאה
  - סג: - אגר נטר ליה
  - סד: - קרוב לשכר רחוק להפסד
- **סד: - להנות המלווה בדרך אחרת מתשלומי ריבית**
  - סד: -סה. - מיחזי כריבית
  - סה. - להחזיר ריבית
- **סה. - קנס לתשלום מאוחר לקנין ושכירות**
  - סה: - להחזיר ריבית
  - סה: - צד א' בריבית
- **סה: - להנות המלווה דרך המשכון**
  - סה: -סו. - תנאים ואסמכתא ומחילה בטעות
  - סז. - אבק ריבית
  - סח. - אגדתא
- **סח. - שותפות המשקיע ומנהל העסק**
  - ע. - להלוות נכסי יתומים לריבית
  - ע. - אבק ריבית
  - ע. - קרוב לשכר רחוק להפסד
- **ע: - ריבית לעכו"מ ולגר תושב, ובשותפות עם יהודים**
  - עא. - אגדתא
  - עא: - שליחות ועכו"מ
  - עב. - : - לגבות חוב עם שטר שיש לה פסול הלכתי
- **עב: - תשלומין לפירות שעוד לא נמצאות, הוזלה לתשלום מוקדם**
  - עד. - סיטומתא
  - עד., עד: - מי שפרא
- **עד: - ריבית עם אריס, סאה בסאה**
  - עה. - ריבית בין תלמידי חכמים
  - עה. - ריבית במשפחה
- **עה. - הלוואת מלאכה למלאכה**
- **עה: - ריבית מוקדמת, ריבית מאוחרת**
- **עה: - ריבית דברים**
- **עה: - איסורים למשתתפים בהלוואת ריבית**
  - עה: - אגדתא
  - עה: - לא תהיה לו כנושה

אמר רב נחמן כללא דריביתא כל אגר נטר ליה אסור.

ב. שו"ת אמרי אש יורה דעה סימן נה

על דבר מה שכתב מעכ"ת נ"י, להתיר להחבורות להלוות בריבית, על סמך שהם כותבים אוויזט"א או אויף פארציגונג דיזעס [אוויזט"א בלשון צרפת ואויף פארציגונג דיזעס בלשון אשכנז פירושו כשאראה שטר זה, דהיינו שמתחייב לפרוע מיד כשהמלוה יראה לו את השטר ויתבע חובו, ואין זמן לפרעון]...

הנה כל זוקף הקרן והריבית יחד, הרי הוא חייב מיד בריבית [כאילו לזה לכל הזמן שקבע המלוה], אף אם ירצה לפרוע תוך זמנו, כמבואר בס"י קסט"ז וקע"ב, וביותר בתרומת הדשן סי' ש"ג, והעתיקום הבית יוסף והאחרונים (ט"ז וש"ך סי' קע"א סק"א), ואפילו הכי הוא ריבית דאורייתא. רק מעכ"ת נ"י יאמר, כי שם על כל פנים אין המלוה יכול לתבוע תוך זמנו, אבל בזה [דידן] יכול לתבוע מיד, אבל מי ילוה ויתן ריבית אם יתבענו מיד להחזיר מה שהלוה לו? ולזאת סיים המרדכי וז"ל, אבל כל אדם המלוה בריבית לא היה נותן אם לא היה מרחיב לו זמן, והוי אגר נטר, עכ"ל, והכל יודעים כי רק בעבור שמרחיב לו זמן הפירעון הוא מחייב עצמו [מעכשיו] בנשך ותרבית.

ג. בבא מציעא עה ע"ב

תניא רבי שמעון בן יוחי אומר מנין לנושה בחבירו מנה ואינו רגיל להקדים לו שלום שאסור להקדים לו שלום? תלמוד לומר "נשך כל דבר אשר ישך" אפילו דיבור אסור.

ד. ברית יהודה ב (יא) מן חקרי לב מהדורא בתרא יו"ד ד

ראובן פקיד המוכס שמתפקידו לגבות מן החייבים למוכס, והוא חייב להעביר מדי חודש בחדשו סכום קצוב... ולא היה לו לשלוח למוכס, בא לו אצל שמעון שיתן לו פוליצה (הוראת תשלום) לשותפו בקושטא (עיר המוכס) שישלם למוכס סך כך וכך, וכעבור ט"ו ימים יפרע ראובן לשמעון כאן סכום הכתוב בכתב הפוליצה בתוספת...

מושגים: הלוואה מאי היא?

ה. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ח:א

אסור להרבות על המכר. כיצד? המוכר לחבירו קרקע או מטלטלין ואמר לו 'אם מעכשיו תתן לי הדמים הרי הן שלך במאה, ואם עד זמן פלוני הרי הם שלך בעשרים ומאה', הרי זה אבק רבית, שזה דומה כמי שנוטל עשרים בשביל שנתן לו מאה להשתמש בה עד זמן פלוני.

ו. חוות דעת ביאורים סימן קסא:א

ונראה לי ביישוב דבריו [של טו"ז יו"ד קסא:א] דהנה נראה בסאה בסאתים או בשאר מטלטלין דאינו אסור מדאורייתא רק כשאומר בלשון "הלוואה", אבל כשאומר בלשון "מכירה" כגון שאומר "מכור לי סאה או מטלטל זה ואשלם לך לזמן פלוני בשני מטלטלין כמוהו" דמותר מדאורייתא, כמו שמותר מדאורייתא באומר "אשלם לך במעות לזמן פלוני" ... דיש ג"כ חילוק דין גדול בין הלשונות, דכשאומר "הלוה לי סאה בסאתים" מחוייב לשלם כעין שהלוהו כשיש לו, דבהלוואה מחוייב לשלם תמיד כעין שהלוהו אם חטיין חטיין, וכן כשהלוהו מעות מחוייב לשלם מעות כעין שהלוהו כשיש לו מעות, משא"כ כשאומר "מכור לי חפץ זה" או "חטיין אלו" אף שאומר לשלם לו בחפץ או בחטיין ויש לו בשעת הפרעון, אין צריך לשלם לו רק שויין.

ז. תוספות מסכת בבא מציעא דף מו עמוד א

"נעשה כאומר לו הלוני עד שיבא בני או עד שאמצא המפתח" - וא"ת נהי דשרי סאה בסאה בעד שיבא בני כו', סאה בסאתים כי הכא שנותן לו טריסית יותר אסור והוי רבית גמור! וי"ל דהכא אינו נותן לו אותו מטבע עצמו שלקח אלא מין אחר, דדמי למקח וממכר...

ח. מקור מים חיים קסא:א

ועיקר נראה בדעת הט"ז דכל דבר שהוא דרך להוציאו שייך לשון "הלוואה", ואם אמר "הלוני סאה חטים ע"מ לשלם סאתים דוחין" אסור מדאורייתא כיון דדרך להוציאו בעין, משא"כ בשלוה עבד ע"מ לשלם לאחר זמן שני עבדים דדרך שהחזירו [צ"ל להחזירו?] בעין אינו נופל בזה לשון "הלוואה". אף שאומר שלא יחזור בעין, רק הוי דרך מכירה.

ט. בבא מציעא סט ע"ב

רב חמא הוה מוגר זוזי בפשיטא ביומא, כלו זוזי דרב חמא [כעונש מן שמים]. הוא סבר מאי שנא ממרא? ולא היא - מרא הדרא בעינא וידיע פחתיה, זוזי לא הדרי בעינייהו, ולא ידיע פחתיה.

י. רמ"א יורה דעה קסה

מתנה על מנת להחזיר ברבית, אסור. (ר"ן פ"ב דקדושין).

יא. טור יורה דעה הלכות רבית סימן קסא
כל דבר אסור ללוות בתוספות בין כסף בכסף בין אוכל באוכל, בין אוכל בכסף בין כסף באוכל.

יב. ברית יהודה ב (יג)
ועי' הערה הקודמת שכתבתי שצריך שיהא המלוה נחסר ע"י ההלוואה, אבל טובת הנאה, אע"פ ששוה כסף אצל הלווה, אם אצל המלווה אינו שוה כסף, "ע"מ שיחזיר לו טובת הנאה יותר גדולה" מותר.

יג. תוספות מסכת בבא מציעא דף סא עמוד א "אם אינו ענין"
וא"ת: כיון דכתיב "כל דבר", אפילו לרבות עצים ואבנים, א"כ 'כסף אוכל' למה לי? וי"ל למדרש כלל ופרט וכלל – "לא תשיך" כלל, "כסף אוכל" פרט, "כל דבר" חזר וכלל, מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון כו', יצאו קרקעות שאין מטלטלין, ויצא פחות מש"פ שאינו ממון.

מושגים: איסורים דרבנן אם אינה "הלוואה"

יד. שו"ת מבי"ט חלק א סימן קטז
זה לי כמה שנים שנסתפקתי במי שהלוה לחברו מעות על מנת שיקנה ממנו סחורה ידועה ביותר משוויה במעות בעין, אי הו"ל רבית קצוצה או אבק רבית, ולא הכרעתי אז אחד א' מן הצדדין, וכתבתי שהיה קרוב להיות רבית קצוצה. ועתה אינה הא-ל לידי פסק דין אחד מהחכם השלם ה"ר יצחק ן' לב נר"ו על ענין זה והכריע שהיא רבית קצוצה. ומפני שראיתי ראיותיו בלתי מכריעות הענין הנרצה אצלו חזרתי ודקדקתי בענין ועלה בידי שאין הנדון הזה רבית של תורה ואינה יוצאה בדיינים...
הוא כתב והקדים שאם פירש וקצב במטלטלין מה שהי' מעלה אותם עתה בשביל ההלוואה שהוא רבית קצוצה, כמו שלמד מתשובת הרשב"א ז"ל, ולא זו בלבד אלא אף על פי שלא פירש אלא שהלווה ע"מ שיקנה חפץ ידוע בסך מה, שהוא ידוע שם שהוא יותר משוויו בשוק ואית ביה אונאה, אין אנו צריכין לפירוש [דהוי לשם ריבית], שהרי עינינו רואות שהלווה בעבו' התרבי'. והנה אין ראיתו זו הראשונה מכרעת כלל, כי כיון שלפעמים כשהאדם צריך לחפץ א' נותן עליו יותר משוויו ואינו חושש על האונאה אם כן אין עינינו רואות שהלווה בעבור התרבות שהרבה לו על החפץ...
אין רבית קצוצ' אלא דרך הלוואה לא דרך מקח כלל ומקרא מלא הוא "מלוה [צ"ל מרבה] הונו בנשך ותרבי'" כדאיתא בגמ' בהדי'...

טו. רמ"א יורה דעה קסא:א
כללא דרבית דכל שהוא אגר נטר, אסור, בין שהוא דרך מקח בין שהוא דרך הלוואה, אלא שבדרך מקח אינו רק אבק רבית שהוא מדרבנן (לשון הטור).

טז. בית הבחירה (מאירי) מסכת בבא מציעא דף ס עמוד ב
יחלקו עניני הפרק לשנים עשר חלקים הראשון לבאר מה שהוא רבית גמורה ומן התורה, כגון רבית קצוצה הבאה דרך הלוואה, ומה שהוא רבית דרבנן כגון רבית הבא דרך סחורה.

יז. טור יורה דעה הלכות רבית סימן קסא
אמר רב נחמן כללא דרביתא כל אגר נטר לי אסור פירוש שבשביל המתנת מעותיו נותן לו שכר בין אם דרך הלוואה או דרך ממכר או שכירות אלא שאם הוא דרך מקח הוא מדרבנן וזהו אבק רבית...

יח. בית יוסף יורה דעה סימן קעז
כתוב במרדכי בסוף פרק המפקיד (סי' רצה) שאם הפקיד מעות אצל חברו והנפקד הלוח לגוים הנפקד הוי שואל וחייב באונסין ופשיטא שהמפקיד אין לו בריוח כלל ואם הנפקד רוצה לתת דבר מעצמו למפקיד אין בו משום רבית כיון דלא נתנו לו בתורת מלוה ולא בתורת מקח...

יט. בית יוסף יורה דעה סימן קס
המעכב דמי שכירות חברו ותובעו מה שהיה יכול להרויח במעות כתוב בהגהות פרק ח' מהל' מלוה (ה"ז ד"ק, תשובות מיימוניות משפטים סי' טו) שאומר ר' אליעזר מטון שחייב ליתן לו ואין בו משום רבית. והביא ראיה ממתניתין דמכות (ג)... ובאמת איני יודע מה ראה החכם הזה להקל בשכירות יותר מבהלוואה דכללא דרביתא כל אגר נטר בכל גוונא אסור...

כ. שו"ת מהר"ם שיק יורה דעה סימן קסא
גבי מקח טעות המעות גזל בידו וא"כ אין כאן רבית דדווקא בהלוואה אסור רבית.

מושגים: סוגי ריבית

כא. משנה בבא מציעא ה:א (ס):

איזהו נשך? המלוה סלע בחמשה דינרין, סאתים חטין בשלש...

כב. מתנה אפרים הלכות מלוה ולוה - דיני ריבית סימן יח

במ"ש הגהת אשירי ריש פ' א"נ שאם הבטיחו לתת לו כך וכך **אחרי שיפרענו** דאין מוציאין אותו בדינין עכ"ד. איכא למידק דנראה שאם הבטיחו לתת לו יותר **כשיפרענו**, ה"ז רבית קצוצה. והשתא יש להבין, דאם בשביל בטחון זה הוא מחוייב בדין ליתן אם לא הוה איסורא דרבית, א"כ כי נמי הבטיחו לתת אחר הפרעון ה"ז רבית גמור, דמשעת ההלוואה נתחייב לתת לו יותר! ואם אינו מתחייב לתת לו כיון שלא התנה תנאי גמור, ואינו אלא בטחון בעלמא, אם כן אפ"י כי הבטיחו לתת לו יותר בשעת פרעון לא הוי רבית קצוצה! איברא דנראה לכאורה לצדד דאפילו אם אינו מתחייב לתת לו כגון שא"ל אם ארצה אתן לך כך וכך דהוי ריבית קצוצה כשנתן אח"כ... אמנם הראב"ד וה"ה ס"ל דאירי בדא"ל "מעכשיו", ונר' דס"ל דבאמר "מעכשיו" הוי ריבית קצוצה, אבל כשלא אמר "מעכשיו" כיון שלא נתחייב ליתן לא הוי ריבית קצוצה...

כג. בית הבחירה (מאירי) מסכת בבא מציעא דף ס עמוד ב

הנשך והוא רבית של תורה הוא שהוא מלוה, ומתנה בשעת הלוואה להחזיר לו רבית קצוצה כך וכך' בין בכסף בין באוכל... ואפילו לא קצץ אלא שאמר "על מנת שתתן לי רבית":

כד. רמ"א יורה דעה קסא:א

כללא דרבית דכל שהוא אגר נטר, אסור, בין שהוא דרך מקח בין שהוא דרך הלוואה, אלא שבדרך מקח אינו רק אבק רבית שהוא מדרבנן (לשון הטור).

כה. רש"י מסכת סוכה דף מ עמוד ב

אבקה של שביעית - מידי דלא הוי עיקר האיסור תלוי בו קרוי אבק, וכן אבק רבית, וכן אבק לשון הרע - שאינו לשון הרע גמור, אלא צד לשון הרע, כמו אבק העולה מדבר הנכתש במכתשת.

כו. ברית יהודה ב (י)

ולכאורה באבק שביעית... הרי הוא מדאורייתא, אלא שאינו אלא עשה ואינו עיקר האיסור שהוא עבודת קרקע. ואילו אבק ריבית אינו אלא מדרבנן. ואפשר שמשום כך קראו חז"ל לריבית מדבריהם "אבק ריבית" כדי להדגיש חומר האיסור, שהוא חלק מריבית דאורייתא, כו אבק שהוא חלק מגוף הדבר הנכתש. וכן באבק לשה"ר...

כז. ש"ך יורה דעה סימן קסו ס"ק ט

בא בתוך הזמן ואמר "דור בחצרי בשביל מעותיך שהן בטילות אצלי" אסור, טור. ומשמע דלא הוי אלא אבק רבית...

כח. בבא מציעא סז ע"א

הא משכנתא באתרא דמסלקי [דאוכלין ממשכנתא בלי נכייטא, והלוה מסלק את המלוה כשהוא משיג מעות], אכל שיעור זוזי מסלקינן ליה, אכל טפי לא מפקינן מיניה [בחזרה, דאבק ריבית הוי].

כט. בבא מציעא עה ע"ב

רבן גמליאל אומר יש רבית מוקדמת ויש רבית מאוחרת כיצד נתן עיניו ללוות הימנו והוא משלח לו ואומר בשביל שתלוני זו היא רבית מוקדמת לזה הימנו והחזיר לו את מעותיו והוא משלח לו ואומר בשביל מעותיך שהיו בטילות אצלי זו היא רבית מאוחרת.

ל. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ה:יא

...זו היא רבית מאוחרת, ואם עבר ועושה כן הרי זה אבק רבית.

לא. שו"ע יורה דעה קסא:ב

אבק רבית, אינה יוצאה בדינין. ואם בא לצאת ידי שמים, חייב להחזיר. (מלבד רבית מוקדמת ומאוחרת אפילו לצאת ידי שמים אינו חייב להחזיר). (ב"י בשם תשובת הרשב"א).

לב. בבא מציעא סד.-:

אמר אביי שרי ליה לאיניש למימר ליה לחבריה הילך ארבעה זוזי אחביתא דחמרא אי תקפה ברשותך אי יקרא אי זילא ברשותי אמר ליה רב שרביא לאביי האי קרוב לשכר ורחוק להפסד הוא! אמר ליה: כיון דמקבל עליה זולא, קרוב לזה ולזה הוא.

לג. בבא מציעא סד--סה.

רב יוסף בר חמא תקיף עבדי דאינשי דמסיק בהו זוזי ועביד בהו עבידתא. אמר ליה רבא בריה, מאי טעמא עביד מר הכי?... אמר ליה אנא כי הא דרב דניאל בר רב קטינא אמר רב סבירא לי, דאמר התוקף עבדו של חבירו ועשה בו מלאכה פטור, דניחא ליה דלא נסתרי עבדיה. אמר ליה הני מילי היכא דלא מסיק ביה זוזי, מר כיון דמסיק בהו זוזי מחזי כרבית, דאמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן אף על פי שאמרו הדר בחצר חבירו שלא מדעתו אינו צריך להעלות לו שכר, הלוהו ודר בחצירו צריך להעלות לו שכר. אמר ליה הדרי בי.

לד. בבא מציעא סג ע"א

הרי שהיה נושה בחבירו מנה, ועשה לו שדהו מכר, בזמן שהמוכר אוכל פירות מותר, לוקח אוכל פירות אסור. רבי יהודה אומר אף בזמן שהלוקח אוכל פירות מותר.

לה. רש"י מסכת בבא מציעא דף סג עמוד א

רבי יהודה היא דאמר צד אחד ברבית מותר - רבית שאינה על ידי הלואה אלא על ידי מכר, ופעמים שבאה על ידי רבית [צ"ל לידי רבית?].

לו. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ו:ד

המלוה את חבירו על השדה ואמר לו אם לא תחזיר לי מכאן עד שלש שנים הרי היא שלי הרי זה לא קנה מפני שהיא אסמכתא, לפיכך מנכה כל הפירות שאכל מפני שהוא רבית של תורה.

לז. רמ"א יורה דעה קסד:ד

ויש אומרים דמה שאכל תוך ג' שנים לא הוי אלא אבק רבית, דהוי כמשכנתא בלא נכיתא. (ב"י לדעת הרא"ש וטור ורש"י ותוס' ותלמידי רשב"א וראב"ד מביאים ב"י בח"מ סימן ר"ז ס"ס י"ג)...

לח. בבא מציעא סב ע"ב

תני רב ספרא ברבית דבי רבי חייא: יש דברים שהם מותרין, ואסורין מפני הערמת רבית. כיצד? אמר לו "הלוני מנה", אמר לו "מנה אין לי, חטין במנה יש לי שאני נותן לך." נתן לו חטין במנה וחזר ולקחן הימנו בעשרים וארבע סלע, מותר, ואסור לעשות כן מפני הערמת רבית.

לט. שו"ע יורה דעה קעז:יז

המלוה על המשכון ואמר: "אם לא אפדנו לזמן פלוני יהיה שלך", כל ששוה יותר על החוב, יש מי שאוסר משום הערמת רבית. (ועיין בח"ה סימן ע"ב וע"ג).

מ. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ה:טו

יש דברים שהן מותרין ואסור לעשותן מפני הערמת רבית... ואם עבר ועשה כזה הרי הוא מוציא ממנו מאה בדין, שאפילו אבק רבית אין כאן.